

Managing the Negative Consequences of Women's Employment on the Family Based on the Foundations of the "Third Model" of Muslim Women

Zahra Habibinasab¹

Masoumeh Rastegar-nasab²

Abstract

The family, as the primary social institution in which an individual is nurtured, plays a key role in shaping human personality and the future. This institution is a school where the principles of social and religious life are taught, and moral values are transmitted across generations. Therefore, raising children is a natural right, the realization of which depends on the quality presence of parents, especially the mother, in the family unit.

The present research, using a descriptive-analytical method and utilizing library and digital resources, examines the negative consequences of women's employment on two levels: individual (physical and mental) and familial (marital relationships and child-rearing). The findings show that employment outside the home, if not balanced with family responsibilities, can lead to irreparable harm to women and family members, especially children. This conclusion aligns with the emphasis of the Supreme Leader on the "Third Model" of the Muslim woman (Khamenei, 2016, statements in the gathering of elite women), which considers women's employment conditional upon not disrupting their primary responsibilities of wifehood and motherhood.

Keywords: Muslim Woman, Employment, Family, Negative Consequences, Third Model.

¹ Level 2 Student, Al-Zahra Higher Education Center, Dezful
(zahrahabibi2003267@gmail.com)

² Level 3 in Tafsir and Quranic Sciences, Instructor at Al-Zahra Higher Education Center, Dezful (rstg93@gmail.com)

مدیریت پیامدهای منفی اشتغال زنان در خانواده با توجه به مبانی الگوی سوم زن مسلمان

زهرا حبیبی نسب^۱

معصومه رستگارنسب^۲

چکیده

خانواده، به عنوان نخستین نهاد اجتماعی که فرد در آن پرورش می‌یابد، نقشی کلیدی در شکل‌گیری شخصیت و آینده‌ی انسان ایفا می‌کند. این نهاد، مدرسه‌ای است که اصول زندگی اجتماعی و دینی در آن آموزش داده می‌شود و ارزش‌های اخلاقی را میان نسل‌ها منتقل می‌نماید. از این رو، تربیت فرزندان حقی طبیعی است که تحقق آن در گرو حضور کیفی والدین، به ویژه مادر، در کانون خانواده است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و دیجیتال، به بررسی پیامدهای منفی اشتغال زنان بر دو سطح فردی (جسم و روان) و خانوادگی (روابط زناشویی و تربیت فرزندان) می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که اشتغال بیرون از خانه در صورت عدم تناسب با مسئولیت‌های خانوادگی، می‌تواند به آسیب‌های جبران‌ناپذیری برای زنان و اعضای خانواده، به ویژه فرزندان، منجر شود. این نتیجه با تأکید مقام معظم رهبری بر الگوی سوم زن مسلمان (خامنه‌ای، ۱۳۹۵، بیانات در جمع بانوان نخبه) همسو است که اشتغال زنان را مشروط به عدم اختلال در مسئولیت‌های اصلی همسری و مادری می‌داند.

کلیدواژه‌ها: زن مسلمان، اشتغال، خانواده، پیامدهای منفی، الگوی سوم.

^۱ - طلبه سطح ۲ مرکز آموزش عالی الزهرا (س) دزفول - zahrahabibi2003267@gmail.com

^۲ - سطح ۳ تفسیر و علوم قرآن، مدرس مرکز آموزش عالی الزهرا (س) دزفول - rstg93@gmail.com

امروزه مسئله‌ی اشتغال به یکی از دغدغه‌های اصلی خانواده‌ها و جوامع تبدیل شده و سبک زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. اگرچه ایجاد اشتغال در تحقق ثبات اقتصادی جامعه نقشی انکارناپذیر دارد و توجه به آن می‌تواند موجب افزایش رفاه عمومی و توسعه‌ی همه‌جانبه شود (فتحی، ۱۴۰۰، ص ۴۵)، اما اشتغال زمانی کارکرد صحیح خود را خواهد داشت که از افراط‌گری پرهیز کند و فضای کافی برای استراحت، تفریحات سالم، عبادت و خودسازی فراهم نماید.

در جامعه‌ی ایرانی معاصر، به نظر می‌رسد ارزش‌گذاری بر نقش زنان شاغل به حدی افراطی شده که جایگاه مادری و همسری - که مسئولیت اصلی و هنر زن مسلمان محسوب می‌شود - به حاشیه رانده شده است (خامنه‌ای، ۱۳۹۵، بیانات در دیدار بانوان نخبه). این در حالی است که تربیت نسل صالح، والاترین خدمت به جامعه تلقی می‌گردد.

پژوهش‌های متعددی به پیامدهای منفی اشتغال زنان پرداخته‌اند:

۱. عظیمی (۱۳۹۹، ص ۱۲۳) در پژوهش خود نشان داده که استرس شغلی از مهم‌ترین عوامل بروز اختلالات جسمی و روانی در زنان شاغل است.
 ۲. جلالی و شفیعی کوجانی (۱۴۰۱، ص ۵۶) به چالش‌های فرزندآوری زنان شاغل اشاره کرده‌اند و دریافتند که ساعات کاری طولانی و شیفت‌های نامنظم بر تصمیم‌گیری آنان برای فرزندآوری تأثیر منفی دارد.
- این پژوهش با تمرکز بر الگوی سوم زن مسلمان - که به تلفیق مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی با حفظ اولویت‌های شرعی تأکید دارد - در پی پاسخ به این سؤالات است:

۱. پیامدهای منفی اشتغال زنان بر نهاد خانواده چیست؟

۲. راهکارهای برون‌رفت از این چالش‌ها براساس مبانی الگوی سوم زن مسلمان

کدامند؟

مفاهیم کلیدی و مرتبط

مفاهیم کلیدی

مفهوم خانواده

در فرهنگ معین واژه خانواده به اهل بیت، تیره و خاندان معنا شده است (معین، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۲۴۵). در اصطلاح خانواده، نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولیدمثل، توسعه می‌یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو، اسلام که برنامه تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت‌ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۷، ص ۱۱).

مفهوم الگو

واژه Pattern به معانی الگو، مدل، انگاره، شکل و نمونه، قالب، طرح، منوال و نقش در نظر گرفته شده است. این واژه در معانی متعددی به کار رفته است. در تعریفی ساده از الگو می‌توان گفت؛ الگو یا مدل، نمایش نظری و ساده شده از جهان واقعی می‌باشد. مدل، طرح و نمونه‌ای است که از آن الهام گرفته و پیروی می‌شود و یا نسخه‌ای از آن برداشته می‌شود (عبداللهی، ۱۳۹۳، ص ۳۴).

اشتغال

اشتغال در لغت به معنای «به کاری پرداختن، مشغول شدن، سرگرم بودن» است (دهخدا، ذیل واژه اشتغال). در اصطلاح جامعه‌شناسی، اشتغال نه تنها یک فعالیت اقتصادی، بلکه نقش اجتماعی است که بر هویت فرد و جایگاه او در جامعه تأثیر می‌گذارد (گیدنز، ۱۳۹۸، ص ۲۴۵).

مفهوم الگوی سوم زن مسلمان

الگوی سوم زن مسلمان، الگویی است که از منظومه فکری و بیانات رهبر انقلاب اسلامی استخراج شده و به عنوان راه حلی میانه رو بین دو الگوی افراطی «زن شرقی» (محصور در خانه و منفعل) و «زن غربی» (ابزار جنسی و مصرفی نظام سرمایه داری) ارائه شده است. این الگو بر اساس مبانی اسلامی، زن را به عنوان انسانی کامل می‌نگرد که هم پای مردان در مسیر کمال معنوی و اجتماعی حرکت می‌کند، اما با حفظ ویژگی‌های زنانه و نقش‌های اختصاصی خود در خانواده و جامعه (هدایت‌نیا، ۱۳۹۵، ص ۸۴).

این الگو «نه شرقی است و نه غربی»، بلکه مبتنی بر نگاه توحیدی اسلام است که زن را در عین حفظ عفت و حجاب، به حضور فعال در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و علمی تشویق می‌کند (همان، ص ۳۲).

گفته شده؛ یک وضعیت برای زن بود که به دوره سنتی نسبت می‌دهند که وضع مطلوب برای زن این بود که اساساً کنشگری اجتماعی نداشته باشد و گوشه خانه و محبوب شوهرش بماند، به تعبیر شهید مطهری زن در این دوره گرانها بود، اما همچون شیء گرانها بود و نه به عنوان انسان کنشگر (سوزنچی، ۱۴۰۱).

در آن زمان دو الگوی زن شرقی و زن غربی به دنیا عرضه شده بود. الگوی زن شرقی، زنی بود که در خانه محصور بود و از تمام تعلقات و نقش‌آفرینی و کنشگری در جامعه در ابعاد مختلف بریده بود به طوری که حتی توانمندی‌های زنان، ناکارآمد جلوه داده می‌شد و در الگوی زن غربی، به بهانه آزادی زن و احقاق حقوق او، بحث تساوی حقوق زن و مرد در همه ابعاد را مطرح می‌کردند، در حالی که این تساوی نه تنها موجب رشد و پیشرفت و تبیین جایگاه رفیع برای زن و احقاق حقوقش نمی‌شد، بلکه بخشی از توانمندی‌ها را از او می‌گرفت (سوزنچی، ۱۴۰۱).

در یکی دو قرن اخیر بعد از تحولات مدرنیته و نهضت احیای حقوق زنان که ذیل عنوان فمینیسم رقم خورد، عملاً دو الگو برای کنشگری زن مطرح شد. الگوی اول، الگوی خود فمینیسم بود که ناخودآگاه، الگوی اصلی انسان را مرد می‌دانست و لذا الگوی کنشگری زن را در انجام کنشگری‌های مردانه می‌دید. در این الگو به تعبیر شهید مطهری انسان بودنش از حیث اجتماعی جدی گرفته شد، اما چون زن بودن زن به حاشیه رفت خروجی‌اش انسان بی‌بها شد (مطهری، ۱۳۵۷، ص ۸۹).

الگوی دوم، الگوی سرمایه‌داری بود که این فرصتی که فمینیست‌ها پیش آوردند را جدی گرفتند و کوشیدند زن بودن زن را جدی بگیرند اما نه در افق انسانیت، بلکه در افق جنسی! یعنی با تقویت نگاه سرمایه‌ای به همه امور، زن را به مثابه کالای جنسی در نظر گرفتند، یا حداکثر به عنوان سرمایه‌داری که سرمایه‌اش امر جنسی است. کنشگری او بیش از اینکه انسانی باشد، جنسی شد. یعنی آزاد شدن استفاده از سرمایه جنسی او برای همگان و برای رونق بازار مصرف. شهید مطهری اینگونه بیان می‌کند که در این الگو زن به بهانه کنشگر بودن، هم گرانبها بودنش را از دست داد و هم انسان بودنش را (مطهری، ۱۳۵۷، ص ۹۲).

اما در اسلام وجود حضرت زهرا (س) به ما نشان داده که اولاً زن در منظر اسلام کنشگر است نه صرفاً حاشیه و در پستوی خانه و منفعل و ثانیاً کنشگری است که زنانگی‌اش در کنشگری‌اش باید جدی گرفته شود، اما نه وجه جنسی بودن وی، بلکه این وجه اصلاً نباید در کنشگری وی وارد شود. در این مدل الگوی زنانه، باید حرکت فردی، خانوادگی، اجتماعی و نوع تربیت خود و فرزندان یک زن تراز انقلاب اسلامی با مبانی اسلام در تعارض نباشد و در عین حال باید علاوه بر حق و مبانی دین اسلام دنبال مسئولیت باشد. الگوی ما حضرت زهرا (س) در صدر اسلام است و مدل تربیتی

فرزند، خانوادگی و اجتماعی ایشان الگویی برای زنان ما است (خامنه‌ای، ۱۳۹۲، بیانات در دیدار بانوان).

مقام معظم رهبری در فرامین خود الگوی سوم را زن مسلمان ایرانی معرفی می‌کند که بانویی تمدن‌ساز است و در ضمن حفظ حجاب و عفت در عرصه‌های اجتماعی حضور دارد. هم مادر و هم همسر است و در کنار آن فعالیت اجتماعی پررنگی دارد. شیرزنان انقلاب اسلامی نشان دادند که الگوی سوم زن مسلمان، نه شرقی و نه غربی است (خامنه‌ای، ۱۴۰۲، بیانات در جمع بانوان).

ب) مفاهیم مرتبط

۱. شاخصه‌های الگوی سوم زن مسلمان

در کتاب «الگوی سوم: الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه» اثر استاد فرج‌الله هدایت‌نیا شاخصه‌هایی برای این نظریه مطرح شده که در ادامه به آن اشاره می‌کنیم:

خانواده‌گرایی همراه با حضور اجتماعی

- زن مسلمان در این الگو، محور خانواده است و مسئولیت‌های همسری و مادری را به عنوان اولویت نخست می‌پذیرد، اما این به معنای انزوا یا حذف از جامعه نیست. نویسنده تأکید می‌کند که اسلام زن را به «خانه‌نشینی اجباری» محکوم نکرده، بلکه حضور اجتماعی او را مشروط به رعایت موازین شرعی (مانند حجاب و عفاف) و عدم تضاد با نقش‌های خانوادگی می‌داند (هدایت‌نیا، ۱۳۹۵، ص ۱۱۲-۱۱۵).

عفاف و حجاب

- عفت و حجاب صرفاً محدودیت نیستند، بلکه ابزاری برای حفظ کرامت زن و حضور مؤثر او در جامعه هستند.

نویسنده با استناد به آیات قرآن، عفت را «حالت نفسانی می‌داند که مانع غلبه شهوت بر وجود زن می‌شود» و حجاب را «نماد استقلال هویتی زن مسلمان» معرفی می‌کند (همان، ص ۲۳۹).

نقش‌آفرینی در عرصه عمومی

- زن مسلمان می‌تواند در عرصه‌های علمی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مشارکت کند، مشروط به آن‌که این فعالیت‌ها به بنیان خانواده آسیب نزنند. مانند حضرت زینب (س) و زنان شهید انقلاب که هم مدیر خانواده بودند و هم در متن تحولات اجتماعی قرار داشتند (همان، ص ۱۶۶).

تعادل بین عاطفه و عقلانیت

- الگوی سوم، زن را موجودی چندبُعدی می‌داند که می‌تواند هم‌زمان از «عاطفه سرشار» و «عقلانیت اجتماعی» بهره‌برد. این ویژگی در زنان انقلاب اسلامی تجلی یافت که «احساس و لطف زنانه را با روح جهاد و شهادت درآمیختند» (همان، ص ۴۳).

مبارزه با تحجر و افراط‌گرایی

- این الگو هم با نگاه متحجرانه (که زن را از تحصیل و کار منع می‌کند) و هم با نگاه لیبرال (که زن را به کالای جنسی تبدیل می‌کند) مخالف است. نویسنده با نقد ادله‌ای که خانه‌نشینی زن را واجب می‌دانند، استدلال می‌کند که اسلام تنها به رعایت «ضوابط شرعی» در حضور اجتماعی تأکید دارد (همان، ص ۶۰).

اشتغال از دیدگاه اسلام برای مرد

روایات زیادی بیان شده است که مردان را به تأمین معاش خانواده تشویق می‌کند، برای مثال پیامبر اکرم (ص) تلاش مردان برای کسب روزی حلال خانواده را معادل جهاد در راه خدا می‌داند (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۱۰۳، ص ۱۲). مردی را که برای زن و بچه‌اش به دنبال مال حلال است، مانند رزمنده در جبهه است (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۵،

ص ۸۸). در حالی که چنین تعبیری برای زنان دیده نمی‌شود (عبدالخانی، ۱۳۹۴، ص ۱۳).

اشتغال از دیدگاه اسلام برای زن

با نگاهی به آیات قرآن کریم می‌توان دریافت که اشتغال فی‌نفسه برای زن ممنوع نگردیده است. بسیاری از اطلاعات و دلالت‌های قرآن کریم نشان می‌دهد که زنان می‌توانند در فعالیت‌های اقتصادی جامعه مشارکت داشته باشند و با حفظ حدود اسلامی به کسب و کار بپردازند. با نگاهی به سیره پیامبر (ص) این نکته روشن می‌شود که زنان بسیاری در زمان پیامبر (ص) بودند که به کار و فعالیت اقتصادی می‌پرداختند و کار آنان نیز مورد قبول و تأیید ایشان قرار می‌گرفت. حضرت خدیجه از زنان برگزیده و بزرگواری است که خود تاجری ثروتمند بود که به کار تجارت می‌پرداخت (ابن هشام، بی‌تا، ج ۱، ص ۱۸۹).

مسلم است که هر فعالیتی هم جنبه‌های مثبت دارد و هم جنبه‌های منفی. از جمله پیامدهای مثبت مشارکت زنان در بیرون از خانه این است که منجر به افزایش اعتماد به نفس، مقید بودن، افزایش قدرت تصمیم‌گیری و مواجهه مناسب با حوادث زندگی می‌شود. قدرت خلاقیت و کارآیی زن در نتیجه مشارکت در کارهای اقتصادی و اجتماعی بیشتر می‌شود. از سوی دیگر زنی که وارد اجتماع و بازار کار می‌شود، دید بهتری از روند رشد اقتصادی و اجتماعی پیدا می‌کند و می‌تواند خواسته‌های زنانه‌اش را با تأمل بیشتری مطرح کند.

از جمله پیامدهای منفی آن این است که مادران شاغل نمی‌توانند همانند مادران غیرشاغل به‌طور تمام و کمال، به کودکان خود رسیدگی کنند. چون مادر چندین ساعت از روز را خواه ناخواه جدای از فرزند به سر می‌برد. مادر وقتی پس از سپری

شدن این ساعات به فرزند می‌رسد، خستگی ناشی از دنیای ماشینی امروز و خستگی فکری و ذهنی به او اجازه نمی‌دهد که در ساعات باقی‌مانده روز به کودک رسیدگی مکفی و لازم بنماید. اما به‌طور کلی باید گفت، هر قدر زنان بیشتر وارد عرصه اجتماعی شوند به همان نسبت بحران هویت فردی و اجتماعی، افسردگی و انزوایی، بیزاری از نظام کنترل اجتماعی، بی‌اعتمادی و بدبینی به قوانین و قواعد حاکم بر جامعه در این قشر عظیم، کاسته خواهد شد.

به همان میزان که خانه‌داری و حضور زنان در صحنه خانه ثمرات مثبت و ارزنده‌ای، هم برای زن و هم برای اعضای خانواده و در نتیجه اجتماع دارد، اشتغال زنان به کارهای مهم و خارج از حیطه خانه نیز دارای فایده و اهمیت است. از این رو باید راه وسطی را جستجو نمود تا میان مشغولیت‌های گوناگون زنان هماهنگی و توازن برقرار گردد (ندری ابیانه، ۱۳۸۵، ص ۲۰).

پژوهشگر در این پژوهش سعی دارد در راستای کوشش در برقراری این توازن به بررسی پیامدهای منفی اشتغال زنان بپردازد و بیانات مقام معظم رهبری را پیرامون نقش بانوان در اجتماع و کنشگری آنان با توجه به الگوی سوم زن مسلمان تبیین نماید.

۲. مدیریت پیامدهای فردی اشتغال زنان

الف) مدیریت پیامدهای جسمانی اشتغال زنان

یکی از پیامدهای منفی بر زنان شاغل، مسائل مربوط به جسم زن است. از جمله پیامدها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

پیامدهای مربوط به تولیدمثل در زنان شاغل

یکی از مشکلات کاری زنان شاغل، ایجاد خطرات تولیدمثلی و اثرات نامطلوب بر

روی جنین در اثر استفاده از عوامل شیمیایی، فیزیکی و بیولوژیکی است. اگر زنان باردار در معرض سروصدای بیش از ۹۰ دسی بل قرار بگیرند، کودکانی با وزن پایین و مشکلات قلبی، ریوی و ناتوانی در یادگیری به دنیا می‌آورند. خستگی و کار شیفی با شیفت‌های طولانی باعث تولید زودرس یا سقط جنین می‌شود و احتمال از دست دادن تعادل برای یک زن باردار در حالت ایستاده بیشتر می‌شود. پس در صورت امکان باید زنان باردار را به کارهای نشسته گماشت (عظیمی، ۱۳۸۹، ص ۱۳).

اشتغال زنان از جمله عواملی است که می‌تواند بر کنترل موالید و میل پدر و مادر برای داشتن فرزند تأثیر بگذارد. از زمانی که زنان به اشتغال خارج از خانه روی آورده‌اند، پیوسته شمار فرزندان کاهش یافته است. از سوی دیگر، پیشرفت‌های تکنولوژیکی که تنظیم باروری را ممکن ساخت، موجب شد زنان طیف گسترده‌تری از انتخاب‌های ممکن را پیش رو بینند. یکی از آن‌ها حضور در موقعیت‌های شغلی است. اهمیت یافتن این حضور و به دست آوردن استقلال مالی و جایگاه اجتماعی، بر میل به فرزند بیشتر به طور جدی تأثیر خواهد گذاشت (خبرگزاری برنا، ۱۴۰۲).

با توجه به اینکه زنان از نظر فیزیولوژیک توانایی کمتری دارند و مسئولیت و رنج طاقت‌فرسای تولید نسل از لحاظ طبیعت به عهده زن گذاشته شده است و همچنین سنگینی دوره بارداری و بیماری‌های مخصوص این دوره را به عهده دارد، این‌ها همه از نیروی بدنی و عضلانی زن می‌کاهد و توانایی او را در کسب و کار کاهش می‌دهد. از این رو، زنان شاغل به علت قبول مسئولیت‌های مضاعف اجتماعی و خانوادگی، همواره در معرض انواع تنش‌های روحی و آسیب‌های جسمی هستند (فرهادیان، ۱۳۸۹، ص ۱۸).

راهکار افزایش تولیدمثل در زنان شاغل:

دولت و سیاست‌گذاران با حمایت از زنان شاغل دارای فرزند و ایجاد بسترهای مناسب برای رفاه حال این دسته از زنان، برای افزایش فرزندآوری آن‌ها در زمان مناسب و بدون هرگونه دغدغه شغلی، در افزایش رضایت عمومی آن‌ها از زندگی نقش مؤثری ایفا می‌کنند که این خود در افزایش بهره‌وری آن‌ها در زمان کار نیز مؤثر است و ضمن افزایش ساعات کار مفید آن‌ها، اشتباهات شغلی و به تبع آن خسارات ناشی از آن را نیز به حداقل می‌رساند (ایسنا، ۱۳۸۹).

زنان در سه‌ماهه سوم بارداری نباید کارهایی که نیاز به تعادل یا بلند کردن بارهای سنگین دارند انجام دهند و از قرار گرفتن در معرض صدای بالا، نظام‌های چرخشی نوبت‌کاری و ساعات کار طولانی باید اجتناب شود. ایستگاه‌های کاری به‌منظور کاهش فشارهای نامطلوب و تطابق یافتن با تغییرات بدن زن در هنگام بارداری باید قابل تنظیم باشد (عظیمی، ۱۳۸۹، ص ۱۵).

بنا بر بیانات مقام معظم رهبری، فرزندآوری یکی از مهم‌ترین مجاهدت‌های زنان است. چون فرزندآوری در حقیقت هنر زن است، اوست که زحماتش را تحمل می‌کند، اوست که خدای متعال ابزار پرورش فرزند را به او داده است. پس مبادرت به ترسیم الگوی مناسب اشتغال بانوان، تعیین شرایط و حدود آن برای کاستن از آسیب‌های احتمالی در حوزه فرزندآوری ضروری به‌نظر می‌رسد (خامنه‌ای، ۱۳۹۳).

مشکلات ارگونومی در زنان شاغل

یکی دیگر از پیامدهای منفی، مسائل مربوط به ارگونومی در زنان شاغل است. از مهم‌ترین مشکلات محیط کاری و آسیب‌های شغلی، ابتلا به دردهای مزمن ناشی از آسیب‌های اسکلتی-عضلانی است. از مهم‌ترین دلایلی که منجر به آسیب‌های اسکلتی-عضلانی می‌شود، نشستن طولانی‌مدت، نشستن نادرست، ایستادن

طولانی مدت، ایستادن غلط و وضعیت قرارگیری گردن به صورت نامناسب است. در صورتی که در برنامه کاری و عادات شما تغییر مثبت ایجاد شود و روش های سستی محیط های کاری مدرن تر شود، شاهد کاهش آسیب اختلالات های اسکلتی-عضلانی خواهیم بود (سلامت درمانگران، ۱۴۰۰).

با افزایش تعداد زنان شاغل، نگرانی ها در مورد سلامتی و امنیت آن ها نیز افزایش می یابد. نامناسب بودن ابزار و تجهیزات به طور فیزیکی برای کارگران زن، وجود محیط های کاری خصمانه و خشن، محدودیت دسترسی به سرویس های بهداشتی، رواج تبعیض جنسی و نگرش های ضد زنان در بعضی از محل های کاری، اثر بیشتر طراحی ارگونومیک در محل کار بر روی زنان نسبت به مردان از جمله مشکلات کاری زنان است (عظیمی، ۱۳۸۹، ص ۲۰).

زنان معمولاً بیشتر از مردان با مشکلات مرتبط با کار مثل اختلالات اسکلتی-عضلانی دست و پنجه نرم می کنند. میزان بالایی از این مشکلات می تواند به علت تفاوت های شغلی بین زنان و مردان باشد (محمدراد، ۱۴۰۰). مشاغل دفتری به علت ماهیت کار و نوع فعالیت ها از جمله مشاغلی هستند که آسیب های اسکلتی و عضلانی در آن ها از شیوع قابل توجهی برخوردار است. با توجه به مواجهات ارگونومیک، وقتی تجهیزات و لوازم کامپیوتر با اصول ارگونومی طراحی نشده و فاقد تناسب با استفاده کننده باشد، وضعیت ثابت و طولانی و وضعیت نامناسب بدنی را ایجاد می کنند. از جمله عوامل اصلی این اختلالات در مشاغل دفتری به شمار می آیند. شیوع علائم اختلالات اسکلتی-عضلانی در شانه، آرنج، مچ، دست، کمر و زانو در زنان بیش تر از مردان می باشد (ریاحی، ۱۳۹۶، ص ۳۲).

راهکارهای مقابله با این مورد:

۱. همیشه یک وضعیت بدنی صحیح و مناسب را در پیش بگیرید.

۲. مراقب چشمان خود باشید.

۳. اطمینان حاصل کنید که تجهیزات کاری شما به درستی قرار گرفته‌اند (مجله اهمیت ارگونومی در محیط اداری و راه‌های بهبود آن، ۱۴۰۰).

با توجه به الگوی سوم زن مسلمان، رهبری چنین می‌فرمایند:

* «مسئله زن در دنیای امروز از جمله در کشور ما یکی از مسائلی است که همچنان در خور پیگیری و تأمل و کار و فکر است. این‌ها مسائل مهمی است. این‌ها باید رسیدگی بشود، به این‌ها باید پرداخته بشود.»* (خامنه‌ای، ۱۳۹۳). پس هر کدام از مسائل ریزودرشت مربوط به زن قابل پیگیری و بررسی است و باید مورد توجه قرار گیرد.

بیماری‌های ناشی از کار

یکی دیگر از پیامدهای منفی اشتغال زنان، بیماری‌های ناشی از کار است. حوادث کاری برای زنان کارگر فقط از دست دادن جان و قطع عضو نیست، آن‌ها در معرض آسیب‌های جدی دیگری هستند که می‌توانند کیفیت زندگی‌شان را کاهش دهند و به کوتاهی عمرشان منجر شود. در شرق و غرب و تهران، زنان شاغل در شرکت‌های داروسازی در معرض انواع آسیب‌های ناشی از آلاینده‌های شیمیایی و تولیدی هستند که در جانشان رسوخ کرده و ریه‌هایشان را تهدید می‌کند. گاهی اوقات از موهای زائد شبیه ریش و سیل‌های مردانه می‌شوند که به مشکلات جنسی تبدیل می‌شود (فرارو، ۱۴۰۱).

کار بیش از حد مشکلات جسمی فراوانی را ایجاد می‌کند. مشکلاتی مانند بد خوابی، سکتة مغزی، ضعیف شدن سیستم ایمنی بدن، احساس پریشانی و نداشتن تمرکز. سخت‌کوشی بدون استراحت و تفریح آن‌ها را از پا می‌اندازد و منجر به بیماری‌های جدی یا حتی مرگ می‌شود (چطور، ۱۳۹۹). فشار کاری ممکن است در

ایجاد بیماری عروق کرونر قلب نقش داشته باشد. استرس مضاعف و عواملی مانند افسردگی، سیگار کشیدن، فعالیت بدنی و دیابت فشار بیشتری را به قلب زنان وارد می‌کند (مشرق‌نیوز، ۱۴۰۰).

کارشناسان در جدیدترین مطالعه‌های خود دریافتند که دود حاصل از پرتو لیزر برای برش بافت در زمان جراحی یا کار با دستگاه‌های ساطع‌کننده اشعه و انجام کار پرتودرمانی می‌تواند زنان جراح را در معرض خطر ناباروری، سقط جنین یا به دنیا آوردن کودکان مبتلا به نقص مادرزادی و سرطان قرار دهند (ابزار جراحی، ۱۴۰۰). کم‌تحرکی زنان آن‌ها را در معرض خطر مشکلاتی مانند چاقی، دیابت، افسردگی و در رأس آن‌ها بیماری‌های قلبی و عروقی قرار می‌دهد و در میان کارمندان با توجه به نوع کار آن‌ها که از حداقل فعالیت جسمانی برخوردارند، شیوع بیشتری دارد (شفیعی‌نیا، ۱۳۹۳).

از این‌رو، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بیان می‌کنند: «مسئله سلامت، امنیت و آرامش زن مسئله‌ای اصلی است که باید به آن پرداخت.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵).

خطرات تجهیزات حفاظت فردی

در زمان طغیان بیماری کووید-۱۹، پرسنل درمانی خط مقدم می‌بایست از وسایل حفاظت فردی برای طولانی‌مدت استفاده می‌نمودند که موجب بروز مشکلات متعددی برای آن‌ها گردید. آسیب‌های پوستی ناشی از ماسک و عوارض استرس و گرما در اثر استفاده از گان یکسره نیز به‌عنوان شایع‌ترین مشکلات گزارش شدند. مشکلات ناشی از استفاده وسایل حفاظت فردی بر توانایی و انجام کار آن‌ها تأثیر داشته است و بر سلامت و تندرستی پرسنل درمانی و در نهایت رضایت شغلی تأثیر عمده‌ای می‌گذارد.

با کاهش زمان استفاده از آن‌ها و فراهم نمودن محیط کاری خنک و مناسب می‌توان ناراحتی و آسیب‌های ناشی از آن‌ها را که موجب اختلال در توانایی انجام کار، ایمنی و سلامتی پرسنل درمانی می‌شوند، کاهش داد (قازانچایی، ۱۴۰۲، ص ۲۰). استفاده از تجهیزات حفاظت فردی به‌عنوان تلاش اصلی ایمنی و ماشین‌آلات و تجهیزات استاندارد کار به منظور جلوگیری از حوادث، می‌تواند باعث کاهش صدمات و ایجاد شرایط ایمن برای کارگران شود (برانی، ۱۳۸۹، ص ۲۳). اگر تجهیزات حفاظت شخصی درست انتخاب نشود می‌تواند عواقب مرگباری داشته باشد. به‌عنوان مثال، لباس ایمنی گشاد می‌تواند به راحتی به ماشین‌آلات گیر کند و باعث بروز یک اتفاق جدی شود.

باید به این فرمایش رهبری توجه ویژه‌ای شود که فرمودند: «اگر زن محیط امن و توأم با امنیتی برای کار کردن، برای احیاناً کسب درآمد و برای استراحت نداشته باشد، این ظلم و ستمکاری است. هر کس که موجب این ظلم شود، باید قانوناً در جامعه اسلامی با او مقابله کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۶، بیانات در دیدار جمعی از زنان).

مسائل مربوط به مد و خودآرایی

عده‌ای به علت احساس برتری خانوادگی، اقتصادی، فکری و جسمی در پی یافتن طرق جدید ارضای نیاز برمی‌آیند تا از این طریق، تأیید دیگران، احترام و منزلت بیشتری را کسب کنند. در مواردی نیاز به احترام و تأیید کمی فراتر رفته و به نیاز «ممتاز جلوه کردن» تبدیل می‌گردد. آن‌ها نیاز به خودنمایی و برترنمایی خود را توسط عواملی ارضا می‌کنند که کمیاب است و هیچ ربطی به نیازهای جسمانی ندارد، مثلاً با جواهرات، لباس‌های فاخر و گران‌قیمت و توجه‌برانگیز (مطالعات راهبردی زنان، ۱۳۸۶، ص ۴۵).

هزینه‌های بسیار بالای خانواده‌ها و جوانان برای خرید مواد آرایشی، تغییر پوشش و لباس و اسراف به جای اینکه در سطح فردی برای اموری چون مطالعه و علم‌افزایی و بهداشت و در سطح ملی برای تولید و اشتغال‌زایی صرف شود، مستقیماً به جیب تولیدکنندگان رفته و موجب آلودگی ظاهری جامعه، رواج تقلید کورکورانه و چشم‌وهمچشمی، مطابق مد و روز بودن، صرف وقت و گرفتار شدن در آسیب‌های اجتماعی چون ارتباطات نامتعارف و ازدواج‌های ناموفق می‌گردد (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۱، ص ۱۲).

دشمن از طریق تهاجم نظامی جوانان و زنان را مورد حمله قرار نمی‌دهد، بلکه از طریق فرهنگ وارد شده و به رواج آنچه نام مدگرایی بر آن می‌نهند وارد می‌شود. آنان از طریق بی‌ارزش جلوه دادن دین و باورهای دینی، عقب‌مانده خواندن دین و برنامه‌های دینی سعی دارند قشر جوان جامعه را به سوی خود متمایل کنند. زنان بدحجاب بسیاری از وقت خود را صرف آرایش موی سر، لباس و خودنمایی، ناز و عشوگری در معابر و کوچه و خیابان می‌کنند، در حالی که چنین زنانی می‌توانند عمر گرانبهای خود را در راه تربیت فرزند و خانه‌داری که بالاترین ارزش‌هاست و یا در راه تفریحات سالم، مطالعه و تحصیل علم بگذرانند. آنگاه که اصل و کمال در انسان لباس و مدپرستی باشد، هر چه می‌بیند می‌خواهد و دائم به فکر تهیه آن است و چون آماده کردن آن‌ها بسیار مشکل و گاهی نامقدور است، روح او همیشه مضطرب و پریشان است (حزباوی، ۱۴۰۰، ص ۳۷).

راهکار رهایی از این معضل این است که:

باید تلاش کرد علاوه بر بهره‌مندی زنان از خودآرایی و پوشش، آن‌ها را با مفاهیم دیگری از مد و خودآرایی آشنا کرد و همچنین آن‌ها را به رعایت اصول و همچنین

سادگی، متانت، وقار، عفت و حیا و رعایت اعتدال براساس باورهای سنتی تشویق نمود (مسائل بانوان، ۱۴۰۰، ص ۸۹).

مقام معظم رهبری در بیانات خود فرمودند: «مدگرایی و نوگرایی، اگر افراطی نباشد، اگر روی چشم و همچشمی و رقابت‌های کودکانه نباشد، عیبی ندارد. لباس و رفتار و آرایش تغییر پیدا کند، مانعی هم ندارد، اما مواظب باشید قبله‌نمای این مدگرایی به سمت اروپا نباشد، این بد است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۳، بیانات در شورای عالی انقلاب فرهنگی).

ب) مدیریت پیامدهای روانی اشتغال زنان

یکی دیگر از پیامدهای منفی اشتغال زنان، مسائل مربوط به روح زن است. از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- پیامد سردی روابط با همسر

شاغل بودن زن و شوهر به آن‌ها اجازه نمی‌دهد زندگی زناشویی خوبی داشته باشند و هر روز برای یکدیگر زمان بگذارند. این موضوع اگر مدیریت نشود می‌تواند به زندگی زناشویی و صمیمیت عاطفی‌شان آسیب بزند. اشتغال زنان از عوامل خستگی زوجین برای هم‌صحبتی است (محققان مرکز خانواده، ۱۴۰۰، ص ۱۲).

گرایش زن به سوی اشتغال بیش از همه بر خانواده و روابط زن و شوهر اثر می‌نهد و در بسیاری از مواقع به جای اینکه اشتغال زنان در خدمت نهاد خانواده قرار بگیرد، به تعارض و تقابل با آن می‌پردازد و گاهی موجب زوال نهاد مقدس خانواده می‌شود. همسر نیاز به یک آرامش روحی دارد و این زن است که می‌تواند نقش آرامش‌دهنده در خانواده را ایفا کند. خستگی ناشی از کار منجر به کاهش یا عدم رسیدگی کافی به خود،

همسر و خانواده می شود و بعضاً به اختلاف و درگیری و نهایتاً طلاق منجر می گردد که همگی از نتایج اشتغال زنان در بیرون از منزل است (فرهادیان، ۱۳۸۹، ص ۱۹).

بدین ترتیب اشتغال بیش از حد زنان در خارج از محیط خانه و بی توجهی به همسر، غالباً اثرهایی منفی بر روی مناسبات خانوادگی، خوشبختی، سلامت روحی و روانی و رضایت مندی زناشویی دارد. خستگی از کار داخل و بیرون از خانه سبب می شود زن در روابط زناشویی کمتر فعال شود و موجب سست شدن روابط عاطفی میان زن و مرد می گردد و در صورت تداوم، چه بسا منجر به از هم گسستن پیوند زناشویی نیز می گردد (محمدی، ۱۳۹۲، ص ۶۱).

راهکار:

زن و شوهرهایی که هر دو شاغل هستند، شوهر باید در کارهای خانه همکاری کند و شغل زن موجب شود درآمد خانواده نیز افزایش یابد، نه اینکه این فعالیت زن سبب آسیب روحی و خستگی های مداوم برای او گردد.

از این رو حضرت آیت الله خامنه ای مسئله اشتغال زنان در جامعه را قابل پذیرش و بدون اشکال خواندند، اما تأکید کردند در این زمینه باید دو شرط اساسی را کاملاً رعایت کرد: نخست اینکه اشتغال، کار اساسی زن در خانه و خانواده و مسئولیت مهم همسری و مادری را تحت الشعاع قرار ندهد و دوم آنکه مسئله محرم و نامحرم به خوبی رعایت شود (خامنه ای، ۱۳۹۰، بیانات در جمع بانوان).

۲- مشکلات استرس و افسردگی زنان شاغل

یکی از پیامدهای منفی بر زنان شاغل، مشکلات استرس و افسردگی در زنان شاغل است. استرس یکی از مهم ترین علل بروز اختلالات جسمی و روانی است. زنان در مقایسه با مردان بیشتر در معرض ابتلا به اختلالات روحی و روانی ناشی از

بروز استرس و اضطراب قرار دارند که این میزان در زنان شاغل خارج از منزل که مسئولیت رسیدگی به فرزندان و کارهای منزل را نیز بر عهده دارند، بیشتر دیده می‌شود (سازمان بهداشت جهانی، ۱۳۹۴، ص ۳۴).

زنان شاغل در مواجهه با شرایط بحرانی در وضعیت پراسترس زندگی می‌کنند. ریسک ابتلا به بیماری‌های قلبی در زنانی که در کارشان تحت فشار شدید قرار دارند، بیشتر از افراد دیگر است. در زمان پیش‌آمدهای ناگوار نظیر شرایط استرس‌زا، فشارخون بالا رفته و ضربان قلب تند می‌شود که باعث ایجاد آشفته‌گی در جریان خون شده و آن‌هم فشار وارده به دیواره شریان‌ها را افزایش می‌دهد. ترشح بیش از حد هورمون‌های استرس در گردش خون ممکن است باعث آسیب در جداره درونی شریان‌ها شود (عبادی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۳).

عواملی نظیر تحقیر شخصیت زنان در جامعه یا دشواری شرایط برای رسیدن آن‌ها به اهداف موردنظرشان همگی می‌تواند افسردگی‌های شدید را در آن‌ها به دنبال داشته باشد. یکی دیگر از مسائلی که باعث بروز افسردگی در زنان می‌شود و باز هم در زنان شاغل بیشتر مشهود است، افسردگی ناشی از اختلالات زناشویی است. بسیاری از اختلافات زناشویی ناشی از عدم مصاحبت زن و شوهر است که ممکن است آن‌ها را به مرز جدایی بکشاند. در چنین مواردی زن دچار افسردگی شده و از آنجا که بسیار حساس است ممکن است سکوت را بی تفاوتی یا طرد از طرف مقابل تلقی کند و منزوی و گوشه‌گیر شود (همان، ص ۱۰۵).

راهکار:

یکی از راهکارهای رفع استرس و افسردگی در زنان شاغل این است که یک خانم شاغل بتواند از همراهی همسرش برخوردار باشد و با تقسیم نقش‌ها در منزل و

تربیت فرزندان، فشار روانی زیادی متحمل نشود. این مسئله در سلامت روان او تأثیر زیادی خواهد داشت (مرکز مشاوره خانواده، ۱۴۰۰، ص ۱۵).

از این رو حضرت آیت الله خامنه‌ای در بیانات خود در دیدار جمعی از زنان فرمودند: «مهم‌ترین چیزی که بشر به آن احتیاج دارد، آرامش است. سعادت انسان در این است که از تلاطم و اضطراب روحی در امان و آرامش باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۶، بیانات در دیدار جمعی از زنان شاغل).

مشکلات ناشی از لغزش‌ها و انحرافات

یکی دیگر از پیامدهای منفی بر زنان شاغل، مسائل مربوط به لغزش‌ها و انحرافات است. عدم خویشتن‌داری و خودکنترلی در برابر جاذبه‌ها و کشش‌های جنسی، یکی از مهم‌ترین دلایل بروز کجروی‌های جنسی است و بی‌شک اولین لغزش و متعاقب آن کسب لذت، زمینه‌ای خواهد بود برای لغزش‌های بعدی (زینتی، ۱۳۸۲، ص ۱۹).

دوستی در محیط کار ممکن است آسیب‌ها و چالش‌هایی نیز برای خود فرد و کل سازمان ایجاد کند. شایعه‌پراکنی، آزارهای جنسی و پارتی‌بازی، سوگیری به نفع دوست هنگام قضاوت عملکرد او، از مهم‌ترین آسیب‌های دوستی در محیط کار به شمار می‌روند (همان، ص ۲۱).

حادثه‌ترین و شکننده‌ترین شکل انحراف آن است که زنان صفات جسمی خود را انکار نمایند. زنانی که حاضر به پذیرش نقش و کارکردهای مبتنی بر جنسیت نیستند و به تقدیر الهی که مسئولیت مادری را بر عهده آنان نهاده است اعتراض دارند و این نقش را برای خود نه ارزش، بلکه یک نقص تلقی می‌کنند و مردان را به واسطه نداشتن این ویژگی می‌ستایند، لذا در برابر مردان احساس حقارت و پستی می‌نمایند.

آن‌ها مادر بودن را در دسر ناخواسته و عامل رکود فعالیت انسانی خود می‌دانند. نهضت‌های تغییر جنسیت محصول این اندیشه هستند (فلاحیان، ۱۳۹۹، ص ۲۶).

راهکار:

راهکار در مکتب اسلام نهفته است. مکتب اسلام بهترین شیوه برخورد با این نوع انحراف‌ها را روشنگری ذهنی از طریق بالا بردن سطح تعلیم و تربیت می‌داند، مانند آموزش آداب و رسوم دینی همراه با تمرین و تکرار، آموزش اصول اعتقادی اسلام به‌ویژه ضرورت دین و دینداری و پایبندی به آن، آموزش احکام دین با توجه به احکام اختصاصی هر جنس (زینتی، ۱۳۸۲، ص ۱۹).

با توجه به الگوی سوم زن مسلمان که از نظر رهبری ملاک یک زن کامل است، اگر فضای فرهنگی جامعه در زمینه مسائل زن شفاف و احکام اسلامی و نظرات قرآنی در این زمینه روشن گردد، راه هموار خواهد شد برای اینکه بانوان کشور ما بتوانند به آن نقطه‌ای که برای یک زن آرمانی و غایت مطلوب است، برسند (خامنه‌ای، ۱۳۷۶، بیانات در دیدار جمعی از زنان).

مدیریت پیامدهای خانوادگی اشتغال زنان

یکی دیگر از پیامدهای منفی اشتغال زنان، مسائل مربوط به خانواده زن شاغل است که در ادامه به مواردی اشاره می‌گردد:

الف) مدیریت پیامدهای اشتغال زنان بر نقش همسری

اشتغال زنان می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر نقش همسری داشته باشد. هنگامی که زن نقش نان‌آوری را بر عهده می‌گیرد، خطر رقابت با شوهر به میان می‌آید که برای وحدت و یکپارچگی خانواده زیان‌آور است. از سوی دیگر، هنگامی که تقاضای

مرتبط با کار و نقش‌های خانوادگی سبب کاستی‌هایی در ایفای نقش‌های خانگی شود، بروز تنش در روابط زن و مرد افزایش می‌یابد (فلاح، ۱۳۹۲، ص ۲۰).

فشار ناشی از کار رسمی و کار خانگی که خستگی زنان را در پی دارد، بر روابط جنسی زوجین تأثیرات ناخوشایندی بر جای می‌گذارد. زن شاغل بیش از زن خانه‌دار در معرض استرس و آلودگی احساسی قرار می‌گیرد که در نهایت، کم‌تحرکی جنسی را در پی دارد. ارضا نشدن جنسی زن و مرد از یکدیگر و غیرفعال بودن در روابط زناشویی، شروع درگیری، مشاجرات و بهانه‌گیری‌ها را به دنبال دارد و گاهی به طلاق عاطفی و زمانی نیز به طلاق واقعی می‌انجامد (پرتال جامع علوم انسانی، ۱۳۸۲).

استقلال اقتصادی زن و کم شدن نیاز به همسر، آستانه تحمل‌پذیری زن را کاهش و میل به جدایی و طلاق را با فرض مشکلاتی در زندگی زناشویی افزایش می‌دهد. سنگینی وظیفه و مسئولیت سبب می‌شود که زن به همسر خود نرسد، به کارهای او با بی‌اعتنایی بنگرد و نگاه دلسردکننده و برخوردهای یأس‌آور داشته باشد که این خود موجب افسردگی و اختلاف‌ها می‌شود (همان).

براساس تحقیقات، بخشی از اختلافات و درگیری‌های خانوادگی مربوط به کار زن است؛ زیرا بخشی از وظایف و مسئولیت‌هایی که مرد از زن متوقع است، بر زمین می‌ماند. همسران این‌گونه زنان به تدریج از موقعیت شغلی زن و مشکلاتی که ممکن است برای زندگی مشترکشان پدیدآورند، ابراز نارضایتی می‌کنند. تبعات این موضوع تشدید مشاجرات لفظی و تحت‌الشعاع قرار گرفتن امنیت و آسایش خانه و فرزندان است (پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، ۱۳۸۹).

راهکارها:

- زوج‌های شاغل باید از زمان حضورشان در منزل به بهترین وجه استفاده کنند و رابطه کلامی بیشتری با هم داشته باشند.

- ساعات کاری زن باید به گونه ای تنظیم شود که حضور مفید و پررنگی در خانه داشته باشد، به ویژه هنگامی که شوهر و فرزندان به حضور وی در منزل بیشتر نیاز دارند (دفتر انتشارات و فناوری آموزشی، ۱۳۹۸).

حضرت آیت الله خامنه ای تأکید کردند: «اشتغال، کار اساسی زن در خانه و خانواده و مسئولیت مهم همسری و مادری را تحت الشعاع قرار ندهد» (بیانات در سومین نشست اندیشه های راهبردی، ۱۳۹۰).

ب) مدیریت پیامدهای اشتغال زنان در رابطه مادری

۱- پیامدهای اشتغال بر مسئله فرزندآوری

یکی از پیامدهای منفی اشتغال زنان، مسائل مربوط به فرزندآوری است. مشکلات اقتصادی جامعه یکی از علل مهم عدم فرزندآوری و ازدواج است و بسیاری از جوانان به همین دلیل از ازدواج خودداری می کنند یا بعد از ازدواج تمایلی به فرزندآوری ندارند و این وضعیت نگران کننده است. عوامل مختلفی همچون اشتغال زنان، افزایش سن ازدواج، افزایش سن فرزندآوری و کاهش نرخ رشد جمعیت در آن نقش دارند (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۲).

در شرع مقدس اسلام یکی از اهداف تشکیل خانواده، فرزندآوری و توالد نسل بیان گردیده که به بنیان خانواده استحکام می بخشد. اما امروزه با روی آوردن زنان به اشتغال در خارج از خانه و مشارکت فعال آنان در فعالیت های اقتصادی، این امر میل آنان را به فرزندآوری کاهش داده است. از آنجا که تولد فرزند مادران را با بحران جدیدی مواجه می سازد، آنان ناگزیرند میان شغل و نقش مادری یکی را برگزینند و این در حالی است که بسیاری از آنان مایل نیستند موقعیت علمی و اقتصادی خود را از دست بدهند؛ در نتیجه نقش مادری را رها می سازند. از این رو مشارکت اجتماعی

اقتصادی زنان در عصر حاضر با روند باروری در ارتباط نزدیک است (فرهادیان، ۱۳۸۹، ص ۱۹).

زنان چنین استدلال می‌کنند که در صورت بچه‌دار شدن، فرصت‌های تحصیلی و شغلی خود را برای رسیدن به موقعیت برابر با مردان از دست خواهند داد که مانعی در جهت دسترسی به منابع قدرت و اعتبار اجتماعی است. عدم احساس امنیت نسبت به جایگاه شغلی و حقوقی خود چه در خانواده و چه در جامعه، تمایل به فرزندآوری را در زنان کم می‌کند. امروزه بسیاری از زنان جوان دست‌کم در چند سال نخست زندگی ضرورتی برای فرزنددار شدن احساس نمی‌کنند و فرزندداری را مزاحم اشتغال، رفاه و رشد و پیشرفت خود می‌دانند. به‌همین دلیل آن‌ها حتی اگر مشکل مالی هم نداشته باشند، حاضر نمی‌شوند فرزنددار شوند (پروینیان، ۱۳۹۷، ص ۴).

مادران شاغل در حیطه نگهداری از فرزندان خردسال با مشکلات و چالش‌های متعددی روبرو هستند. آن‌ها با مشکلات مربوط به شیوه‌های مختلف نگهداری، مشکلات مربوط به کودکان و احساس گناه اشاره می‌کنند. نقش مادری در مادران شاغل با تحمل مشقات و سختی‌های فراوانی همراه است که این امر به سلامت جسم و روان آن‌ها تأثیرگذار است. علاوه بر این، کمک همسر در امور خانگی و مراقبت از کودک عامل بسیار مهم و ضروری برای تصمیمات باروری مادران است و همچنین در بررسی مسائل اقتصادی، شرایط جسمی مادر و سیاست‌های دولتی به‌عنوان عوامل مؤثر بر فرزندآوری اشاره شده است (بی‌بی رازقی، ۱۴۰۲، ص ۱۲۲).

ناتوانی در ایجاد هماهنگی بین کارهای خانه، بچه‌داری و اشتغال و همچنین از بین عوامل اقتصادی، فقدان درآمد کافی و ناامنی شغلی، اعتماد به عدم ثبات اقتصادی کشور و ناتوانی در تدارک مسکن در گرایش به فرزندآوری رابطه معناداری وجود دارد.

ناتوانی در تلفیق کارهای خانه و بچه‌داری و نیز عدم هماهنگی بین بچه‌داری و اشتغال یا تحصیلات، گرایش به فرزندآوری را کاهش می‌دهد (ترابی، ۱۳۸۹، ص ۱۴).

شاغل بودن مادر در کنار این مشکلات، احساس مثبت مفید بودن را برای زنان به همراه دارد و مشکلات آن را نیز می‌توان به راحتی با راهکارهایی مثل برنامه‌ریزی، تقسیم وظایف خانه، انعطاف‌پذیری و البته صبور بودن حل کرد (تیم تولید محتوای سلام آگاهی، ۱۴۰۱).

با توجه به فرمایشات مقام معظم رهبری، فرزندآوری یکی از مهم‌ترین مجاهدت‌های زنان و وظایف زنان است چون فرزندآوری در حقیقت هنر زن است. اوست که خدای متعال ابزار پرورش فرزند را به او داده است. اگر چنانچه ما این‌ها را در جامعه به دست فراموشی نسپریم، آن وقت پیشرفت خواهیم کرد (خامنه‌ای، ۱۳۹۲، بیانات در دیدار جمعی از مداحان)

۲- پیامد اشتغال مادر بر تربیت فرزندان

یکی دیگر از پیامدهای وارده بر زنان، مسائل مربوط به تربیت فرزندان است. محرومیت از مهر مادری اگر دوام یابد، موجبات اختلال و نابسامانی‌هایی را در کودک فراهم می‌آورد، حتی ممکن است کودک را به بیماری‌های عصبی دچار سازد. طفل در دوران پرستاری (سه ماه اول) حتی از جدایی کوتاه‌مدت مادر شدیداً مضطرب است و دستخوش ترس و ناامنی می‌شود. در هر صورت با خروج زن از خانه به جهت اشتغال، چون قسمت اعظم وقت و انرژی خود را باید صرف کار کند، بعضاً فرصت و انرژی کافی برای اداره کردن بچه‌ها و محبت ورزیدن به آن‌ها را ندارد و فرزندان احساس ناراحتی و دل‌سردی می‌کنند (فرهادیان، ۱۳۸۹، ص ۲۱۹).

عدم حضور پدر و مادر در خانه باعث می‌شود که زمانی که فرزندان به نظارت والدین نیازمندند، آن‌ها را در کنار خود احساس نکنند. از این‌رو تربیت فرزندان

به‌ویژه در سنین رشد با اختلال مواجه می‌شود و زمینه آسیب‌پذیری آن‌ها به‌دلیل فقدان کنترل و نظارت والدین افزایش می‌یابد. والدینی که به هر علت نتوانند به فرزندان خود برسند و یا مجال کافی برای تربیت کودکان خود نداشته باشند، باید بدانند که کودکانشان در هر صورت تحت تأثیر عوامل زیان‌بخش قرار گرفته، سر از جرم و تبهکاری در خواهند آورد. عقده‌های ناشی از محرومیت به‌گونه‌ای است که موجبات کج خلقی و ناسازگاری‌شان از هر سو فراهم می‌آید. از این رو غیبت والدین به‌خصوص مادر سبب می‌شود که نظارت‌ها کافی نباشند و در نتیجه زمینه برای انحراف و لغزش آن‌ها فراهم گردد. این خود می‌تواند یکی از عوامل ارتکاب جرم باشد. چنانکه آمار بزهکاری فرزندان در خانواده‌های فاقد حضور مادر، بیشتر است (همان، ص ۲۱۹).

فشار و خستگی جسمی و روحی ناشی از محیط کار بر تربیت فرزندان و ارتباط عاطفی مادر و فرزندان خدشه وارد می‌کند. جدایی مادر از فرزند در مراحل مختلف سنی کودک پیامدهای گوناگونی به دنبال خواهد داشت و باعث دوگانگی در تربیت فرزندان خواهد شد. از آنجایی که نیازهای عاطفی و روانی زن در طول روز در کنار همکاران ارضا می‌شود، ممکن است در منزل رابطه کلامی یا عاطفی کمتری با اعضای خانواده برقرار کند (شکوهی، ۱۳۹۲، ص ۶۶).

بنابراین بهتر است مادر خودش را ملزم کند تا مدت زمان مشخصی را در خانه با کودکان صحبت کند و برای چک کردن تلفن همراه، صحبت کردن با دوستان، مشاهده تلویزیون و غیره برای خودش محدودیت زمانی تعیین کند تا بیشتر وقت خود را به فرزندان اختصاص بدهد (فیروز، ۱۴۰۲).

از این رو با توجه به مطالب مذکور، رهبر معظم انقلاب فرمودند: «مادر می تواند فرزندان را به بهترین وجهی تربیت کند. تربیت فرزند به وسیله مادر، مثل تربیت در کلاس درس نیست؛ با رفتار است، با گفتار است، با عاطفه است، با نوازش است. مادران با زندگی کردن فرزند تربیت می کنند. هرچه زن صالح تر، عاقل تر و هوشمندتر باشد، این تربیت بهتر خواهد شد. بنابراین برای بالا رفتن سطح ایمان، سطح سواد، سطح هوش بانوان در کشور باید برنامه ریزی شود» (خامنه ای، ۱۳۹۲، بیانات در دیدار جمعی از مداحان).

ج) مدیریت پیامدهای اشتغال زنان بر تدبیر منزل

اشتغال زنان می تواند مدیریت امور منزل را با چالش هایی مواجه کند. خوشبختانه امروزه زنان بیش از پیش از استقلال مالی برخوردارند، اما خانواده ها و مردان زیادی با استقلال مالی زنان مخالفت دارند. به اعتقاد برخی از آنها، اشتغال زنان در بسیاری از مواقع باعث برهم خوردن نظم موجود در خانواده می شود (سایت تاریخ ما، ۱۴۰۰). زنان شاغل ممکن است بعد از مدتی دچار خستگی جسمی و روانی و فرسودگی شغلی شوند. این موضوع مدیریت امور منزل و خانه داری را دچار معضلاتی می کند. گاهی اختلافات به دلیل عدم توافق بر سر خرج و مخارج و چگونگی خرج کردن در منزل ایجاد می شود. مشخص نکردن میزان مشارکت مالی زن در مخارج و بالا رفتن توقعات همسر، معمولاً باعث شروع این اختلافات می شود (ندری ایبانه، ۱۳۸۵، ص ۹).

زنان شاغل میزان مشارکت همسرانشان را در امور منزل و خانه داری کم ارزیابی کرده اند. بار عمده ایفای مسئولیت سنگین خانه داری در کنار وظایف شغل و مسئولیت های حرفه ای و کار، همه بر دوش زنان شاغل قرار می گیرد و آنان را در قبال این وظایف خود مسئول می بینند. آنها دوست دارند که شغل خود را حفظ کنند و به

هر صورت به کارشان ادامه دهند. بنابراین در وضعی قرار می‌گیرند که از یک سو قادر به پاسخگویی کامل به انتظارات هر دو نقش خویش نیستند و از سوی دیگر علاقه‌مندند که هر دو نقش را به‌خوبی حفظ کنند (همان).

راهکارها:

- زنان شاغل باید برنامه هفتگی و روزانه داشته باشند و همیشه فهرستی از اقلام موردنیاز در منزل تهیه کنند.

- زنان شاغل باید بین کارهای خانه و اداره و پاسخ رد دادن به برخی درخواست‌های کاری غیرضروری از همکاران مرزبندی کنند (بهترین برنامه‌ریزی برای زنان شاغل، ۱۳۹۸).

بنابر الگوی سوم زن مسلمان، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بیان می‌کنند: «یکی از مهم‌ترین وظایف زن، خانه‌داری است. اما اگر چنانچه ما به خانه‌داری به چشم حقارت نگاه کنیم، این می‌شود گناه. خانه‌داری یک شغل است؛ شغل بزرگ، شغل مهم، شغل حساس و آینده‌ساز» (بیانات در دیدار جمعی از مداحان، ۱۳۹۲).

نتیجه‌گیری

از آنچه در مورد پیامدهای منفی اشتغال زنان در خانواده با توجه به الگوی سوم زن مسلمان بیان گردید، نتایج زیر حاصل شد:

۱. آسیب‌های جسمی: شامل مشکلات تولیدمثل، مسائل ارگونومی و بیماری‌های ناشی از کار.
۲. آسیب‌های روحی: مانند سردی روابط با همسر، استرس و افسردگی، و خطر لغزش‌های اخلاقی.

۳. آسیب‌های خانوادگی: شامل کاهش میل به فرزندآوری، مشکلات تربیتی فرزندان و اختلال در مدیریت امور منزل.

مقام معظم رهبری تأکید می‌کنند: «اشتغال زنان نباید مسئولیت‌های اصلی خانوادگی را تحت‌الشعاع قرار دهد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰). زنان شاغل می‌توانند با برنامه‌ریزی دقیق و تقسیم وظایف، این چالش‌ها را مدیریت کنند. به‌عنوان مثال، زوج‌های شاغل می‌توانند با مشورت یکدیگر برنامه‌ریزی مناسبی برای حفظ رابطه عاطفی و تربیت فرزندان داشته باشند. همچنین تنظیم ساعات کاری به‌گونه‌ای که حضور مفید در خانه را ممکن سازد، از دیگر راهکارهای مؤثر است.

بنابراین نظریه الگوی سوم زن مسلمان، ترکیبی از «خانواده‌محوری» و «حضور اجتماعی آگاهانه» همراه با «حفظ ارزش‌های اسلامی» است که این الگو با ارائه راه‌حل‌های جامع، پاسخگوی نیازهای دنیای امروز است و از زن به‌عنوان «سازنده تمدن اسلامی» یاد می‌کند.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- ۱. اسدزندی، مینو. (۱۳۹۰). میزان فراوانی افسردگی، اضطراب و استرس در پرستاران نظامی. ش ۲.
- ۲. پروینیان، فریبا. (۱۳۹۷). تأثیر سبک زندگی امروزی زنان بر میزان فرزندآوری: مطالعه موردی شهر قزوین. زن و جامعه، ش ۴.
- ۳. جهانگیری، محمدمهدی و دیگران، بررسی مقایسه‌ای رابطه بین استرس زناشویی و سردمزاجی زنان شاغل و غیرشاغل. مطالعات روان‌شناختی، دوره ۷، ش ۴.
- ۴. حزب‌آوی، سعید. (۱۴۰۰). تحلیل آثار و پیامدهای مدگرایی در آموزه‌های اسلامی. ش ۳۷.
- ۵. خبرگزاری مهر، مهم‌ترین مشکلات فرزندآوری و جوانی جمعیت کشور. (۱۴۰۲).
- ۶. خبرگزاری ایمن‌ا. راهکارهای تأمین سلامت روان در زنان چیست؟ (۱۴۰۰).
- ۷. رعنا شکوهی، ستار. (۱۳۹۲). بایدو نبایدهای اشتغال زنان. پیام زن، ش ۲۶۱.
- ۸. زنده‌دل، مونا. (۱۳۷۶). نگاهی به قوانین حاکم بر اشتغال زنان در ایران. فصلنامه علمی پژوهشی.
- ۹. زینتی، علی. (۱۳۸۲). انحرافات اجتماعی زنان. مطالعات راهبردی زنان، ش ۱۹.
- ۱۰. سلطان‌محمدی، زلیخا. (۱۳۸۰). نقد و بررسی اشتغال زنان. کتاب ماه، ش ۲۸.
- ۱۱. شعاع‌کاظمی، مه‌انگیز؛ جهانگیری، محمدمهدی. (۱۳۹۰).
- ۱۲. شفیع‌نیا، مسعود و دیگران. (۱۳۹۳). بررسی عوامل روان‌شناختی مؤثر در فعالیت جسمانی زنان کارمند. مجله پزشکی بالینی ابن‌سینا، دوره ۲۱، ش ۴.
- ۱۳. شیدانی، ترابی. (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش زنان ساکن شهر تهران به فرزندآوری کمتر. مطالعات زن و خانواده، ش ۲.
- ۱۴. صفری، نسرین. (۱۳۹۰). انحرافی در کسب لذت. تبیان.
- ۱۵. عبداللهی، فاطمه. (۱۳۹۳). الگو. پژوهشکده باقرالعلوم.

۱۶. عظیمی، ساره. (۱۳۹۴). بررسی علل به وجود آمدن استرس در زنان شاغل و راه‌های مبارزه با آن.
۱۷. عظیمی، سیدحمیدرضا. (۱۳۸۹). ارگونومی و کار زنان. روش‌های تولید و مدیریت تولید، ش ۱.
۱۸. فرجام‌نیا، جاوید. (۱۴۰۳). دوستی در محیط کار، مزایا و آسیب‌ها + هفت توصیه برای مدیریت آن.
۱۹. فرهادیان، فاطمه. (۱۳۸۹). پیامدهای منفی اشتغال زنان (قسمت اول). قدس، ش ۱۸.
۲۰. فرهادیان، فاطمه. (۱۳۸۹). پیامدهای منفی اشتغال زنان بر خانواده (قسمت دوم). سامانه مدیریت نشریات دفتر تبلیغات اسلامی، ش ۲۱۹.
۲۱. فلاحیان، زهرا. (۱۳۹۹). اثرپذیری زنان بزهکار از شرایط محیطی در تحقق جرایم علیه تمامیت معنوی. فقه و حقوق خانواده، ش ۷۳.
۲۲. قائمی، علی. (۱۳۶۲). تربیت و بازسازی کودک. نشر دانش اسلامی.
۲۳. قائمی، علی. (۱۳۷۰). آسیب‌ها و عوارض اجتماعی. انتشارات امیری.
۲۴. گیدنز، آنتونی (۱۳۹۸). جامعه‌شناسی. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: نشر نی.
۲۵. متقی، محمدحسین. (۱۳۸۳). علل ترس از موفقیت در زنان شاغل. مطالعات اجتماعی و روان‌شناختی زنان، ش ۵.
۲۶. محمدی ری‌شهری، محمد. (۱۳۷۴). میزان الحکمه (ج ۲). قم: موسسه در راه حق، انتشارات رشد.
۲۷. محمدی، معصومه؛ سیف. (۱۳۹۲). مادران شاغل و رهایی کودک در آغوش تنهایی. ش ۲۶۱.
۲۸. مطهری، احمد. (۱۳۶۴). رابطه اقتصاد خانوادگی. قم: دارالکتاب.
۲۹. معدنی، سعید. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر اشتغال زنان بر خانواده. علوم رفتاری، ش ۲۰.
۳۰. معین، محمد. (۱۳۸۳). فرهنگ فارسی معین (ج ۲، چ ۲۱). تهران: امیرکبیر.

۳۱. نصرآبادی، بی‌بی‌رازی. (۱۴۰۲). تجربه مادری: چالش‌های فرزندآوری زنان شاغل (مطالعه کیفی در تهران). ش ۳.
۳۲. هدایت نیا، فرج الله، (۱۳۹۵). الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه، تهران: لشکر فرشتگان.

سایت‌ها

- مقام معظم رهبری . [/https://farsi.khamenei.ir](https://farsi.khamenei.ir)
- سایت دکتر سوزنچی <https://www.souzanchi.ir/>
- برنا نیوز . (۱۴۰۲/۸/۸) . [/https://borna.news](https://borna.news)
- ایسنا . (۱۳۹۸/۱۰/۴) . [/https://www.isna.ir](https://www.isna.ir)
- [/https://www.cwhn.ca/resources](https://www.cwhn.ca/resources)
- پایگاه اطلاع‌رسانی صنعت . (۱۳۹۸/۴/۶) . https://myindustry.ir/ergonomics1_women
- هفته‌نامه آتیه . (۱۳۸۲) . [/https://vista.ir](https://vista.ir)
- خانه خوبان . (۱۳۹۴) . [/https://khanehkhubeman.ir](https://khanehkhubeman.ir)
- چطور . (۱۳۹۹) . [/https://www.chetor.com](https://www.chetor.com)
- مشرق . (۱۴۰۰/۱۰/۸) . [/https://www.mashreghnews.ir](https://www.mashreghnews.ir)
- اخبار پزشکی و سلامت . (۱۳۹۸/۱۰/۱۴) . [/https://abzarjarah.com](https://abzarjarah.com)
- [/https://jfpf.areeo.ac.ir/article](https://jfpf.areeo.ac.ir/article)
- انسانی . (۱۳۸۶) . [/https://ensani.ir/fa/article](https://ensani.ir/fa/article)
- نفس . (۱۴۰۲) . [/https://journals.sbm.ac.ir](https://journals.sbm.ac.ir)
- ایمن فرد . (۱۳۹۸/۴/۲۴) . [/https://imenfard.ir](https://imenfard.ir)
- ایسنا . (۱۳۹۱/۲/۲۰) . [/https://www.isna.ir/news/kordestan](https://www.isna.ir/news/kordestan)
- [/https://www.sid.ir](https://www.sid.ir)
- نیپنا . (۱۳۹۰/۴/۲) . [/https://www.nipna.ir](https://www.nipna.ir)

نیپنا . (۱۳۹۴/۱۱/۱۷) . [/https://www.nipna.ir](https://www.nipna.ir)

مهتر . (۱۳۹۷/۱۲/۱۵) . [/https://www.ekhtebarebar.ir](https://www.ekhtebarebar.ir)

پیام زن . (۱۳۹۸/۸) . [/https://www.journals.dte.ir](https://www.journals.dte.ir)

